

Friderik Širca - Risto Savin

Ob 150-letnici skladateljevega rojstva

POSLEDNJA STRAŽA

Opera v enem dejanju

Dirigent Franc Rizmal

Režiser Henrik Neubauer

ZKŠT Žalec

Gledališki list 2009

Izvedbo opere financira

Občina Žalec

PREMIERA 6. februarja 2009
Dom II. slovenskega tabora Žalec

POSLEDNJA STRAŽA

Glasba **Risto Savin**, op. 15

Libreto **Richard Batka** po istoimenski baladi Antona Aškercera

Prevod **Milan Pugelj**

Prepesnitev in posodobitev prevoda **Pavel Oblák**

Priredba partiture za komorni orkester **Vitja Avsec**

Dirigent **Franc Rizmal**

Režiser **Henrik Neubauer**

Zborovodja **Matjaž Kač**

Scenograf **Božidar Dare Zavšek**

Izbor kostumov **Nada Slatnar**

Asistentka kostumografke **Marjetka Škorjanc**

Inspiciant **Drago Jazbec**

Korepetitorici **Andreja Markun, Mojca Krajnc**

Koncertna mojstrica **Inga Ulokina**

Producent **ZKŠT Žalec**

Zanj **Majda Potočnik, Lidija Koceli, Uroš Govek**

Pojejo in igrajo

Peter **Sebastjan Podbregar**

Berač **Robert Vrčon**

Korporal **Dani Šlogar**

Tona **Primož Hladnik**

Mariša **Nataša Krajnc**

Mati **Aleksandra Križan**

Ljudstvo

Petra Bastl, Nataša Ferant, Mojca Florijančič, Ana Golavšek, Mojca Hladnik, Sonja Lendero, Alenka Štadler, Vesna Turičnik, Breda Veber, Zlatka Uratnik, Urška Zakošek

Aljaž Bela, Franci Bela, Dino Cestnik, Branko Florijančič, Anton Kač, Marjan Kukovič, Tone Lovrec, Miran Pajenk, Vilko Pustoslemšek, Egon Vočko

Gostje

Mojca Bela, Anita Križanec, Marjetka Kumperger, Frida Pečnik Rojnik, Urška Resnik, Lidija Šuler, Dušan Banko, Henrik Čuvan, Peter Dvorjak, Franci Laznik, Nande Kunst, Darko Ograjenšek, Milan Vogrinc

Orkester

Inga Ulokina	koncertna mojstrica	Igor Bittner	kontrabas
Barbara Rajevič	prva violina	Evgen Oprenovič	kontrabas
Jerneja Pačnik	prva violina	Nina Baša	flavta
Maša Mareš	prva violina	Tina Svet	flavta / piccolo
Maruša Kotnik	druga violina	Damir Fajfar	klarinet
Špela Jevnišek	druga violina	Marko Lednik	klarinet
Ajda Hribar	druga violina	Eva Drolc	oboa
Mateja Mirkac	druga violina	Jože Banič	fagot
Špela Pirnat	viola	Marko Repnik	trobenta
Marko Biteznik	viola	Dejan Podbregar	trobenta
Aleksandar Kuzmanovski	violončelo	Miran Šumečnik	pozavna
Maja Keblič	violončelo	Bogdan Železnik	pozavna
Jera Žgeč	violončelo	Franjo Cesarec	pozavna
		Eva Zavšek	tolkala

Dejan Tamše

inšpektor orkestra

Friderik Širca Risto Savin
1859 - 1948

Rodil se je kot šesti otrok trgovske družine v Žalcu. Zaradi njenega gospodarskega zloma je prekinil študije in leta 1878 vstopil v vojaško službo pri topništvu cesarsko-kraljeve vojske takratne Habsburške monarhije.

Njegova vojaška kariera je trajala več kot 38 let; pričel jo je s činom podporočnika leta 1879 in končal leta 1918 s činom generalmajorja. Služba ga je vodila po velikih in majhnih mestih tedanje monarhije, vseskozi pa je v isti osebi z vojakom živel tudi glasbenik.

Nagnjenje do glasbe se je sprva izražalo v obliki solo petja in klavirski spremljavi, kasneje pa se je ves predal komponiranju. Rodil se je Risto Savin. Medtem ko Friderik Širca intenzivno gradi svojo vojaško kariero, Risto Savin prizadevno študira kompozicijo pri prof. Fuchsu z dunajskega in pri prof. Knittlu s praškega konservatorija.

Risto Savin je skladal od leta 1891 do svoje pozne starosti. Nastajali so samospievi, odrska dela, komorne, zborovske, klavirske in orkestralne skladbe. Po oceni dr. Dragotina Cvetka spada med najizrazitejše skladateljske like in najznačilnejše predstavnike slovenske glasbene moderne konec 19. in v začetku 20. stoletja.

Njegovo delo obsega več kot 46 opusov. Preko klasike in romantike je prešel v novoromantiko in s svojimi deli izrazito vplival na slovenski glasbeni razvoj ob prelomu stoletja. Največjo izvornost je dosegel v samospevih, zborovskih skladbah in operah.

Družina Širca izvira iz Podkrajja na Notranjskem. V Žalcu jo je zasidral Ivan Jurij Širca, ki se je leta 1802 v Ljubljani izučil za trgovca. Služil je v Celju in imel nato v najemu trgovino v Šentjurju. Leta 1816 se je z družino naselil v Žalcu, kjer je od J. V. Rakuscha kupil hišo s trgovsko pravico.

Žalsko linijo družine Širca je nadaljeval njegov sin Ernest, posestnik in trgovec. Poročil se je z Barbaro iz znane žalske rodbine Žuža. V zakonu se jima je rodilo šest otrok: Marija in Helena ter Franc, Ernest, Josip in Friderik.

Friderik Širca je obiskoval ljudsko šolo v Žalcu in Celju. Šolanje je nadaljeval na ljubljanski realki in po lastni izjavi v Gradcu. Gospodarski zlom družine ga je leta 1878 prisilil k prekinitvi šolanja in predčasni osamosvojitvi.

VOJAK

Možnost čimprejšnje osamosvojitve, razgibanost vojaškega življenja in želja po napredovanju so bili verjetno razlogi, da se je mladi Friderik Širca odločil za aktivno vojaško službo. V letu 1879 je prejel čin podporočnika; s postopnim napredovanjem in dodatnim izobraževanjem je do leta 1913 dosegel čin polkovnika. Ni bil samo vojaški praktik, ampak se omenja tudi kot predavatelj na dunajskih vojaških šolah. Vojaška služba mu je odpirala vrata v razgibano življenje Dunaja, Prage in Budimpešte. Spoznaval pa je tudi utrip manjših krajev: Osijek, Banja Luke, Sarajeva, Przemysla, Varaždina, Lugosa in Bele cerkve. V velemedstih tedanje Evrope se je srečeval z visoko glasbeno kulturo, v manjših krajih pa ga je navduševal ljudski melos.

Prva svetovna vojna je Friderika Širca zajela v Budimpešti. Od tam je bil po lastni izjavi premeščen na fronto v Galiciji. Leta 1917 je zaprosil za upokožitev in bil naslednje leto upokožen s činom generalmajorja.

GLASBENIK

Kot skladatelj je ves čas uporabljal psevdonim Risto Savin, glasbi pa se je začel intenzivno posvečati razmeroma pozno, šele v 29. letu svojega življenja. Da bi si pridobil potrebno znanje, je zasebno študiral kompozicijo: od leta 1891 - 1896 ga je poučeval prof. Robert Fuchs z dunajskega konservatorija, študij pa je nadaljeval v letih 1897 - 1899 in 1901 - 1903 pri Karlu Knittlu, profesorju na praškem konservatoriju. Risto Savin je ustvarjal od leta 1891 pa vse do svoje smrti v letu 1948. Dr. Dragotin Cvetko je razdelil njegov ustvarjalni opus v štiri obdobja. Prvo obdobje je študijsko in sega do leta 1906. V tem času se je strokovno izpopolnil in deloma oblikoval svoj osebni izraz. Preizkušal se je v vseh kompozicijskih področjih, kvaliteto pa je dosegel predvsem v samospvih z besedili balad Antona Aškercera.

V drugem ustvarjalnem obdobju (1907 - 1918) je Savin samospjev opustil in se začel ogrevati za odrsko glasbo. V tem času je nastala

opera Lepa Vida, ki pomeni prvo v modernem duhu komponirano slovensko operno delo, pa tudi kratka opera Poslednja straža. Tretje ustvarjalno obdobje obsega čas od 1918 do 1923 in je skoraj v celoti posvečeno odrski glasbi. Med drugim sta nastali dve operi: Gosposvetski sen in Matija Gubec. Opera Matija Gubec pomeni višek njegove odrske glasbe.

V zadnjem obdobju se je posvečal predvsem zborovskim skladbam, po letu 1938 še posebej mladinskim.

V zgodovini slovenske glasbe pripada Ristu Savinu posebno mesto. Bil je prvi, ki je s samospevi vnesel v slovensko glasbo novoromantične poglede. Prav tako je prvi kvalitetno uveljavil moderna novoromantična naziranja v slovenski operi in baletu. Kljub visoki starosti je sledil najnovejšim kompozicijskim smerem in jim ostajal odprt vse do smrti. Zato ga dr. Dragotin Cvetko v svoji študiji "Risto Savin, osebnost in delo", ocenjuje kot ustvarjalca, *"ki spada med najizrazitejše slovenske skladateljske like in najznačilnejše predstavnike slovenske glasbene moderne konca 19. in v prvih desetletij 20. stoletja."*

V ŽALCU

S koncem prve svetovne vojne se je zaključila vojaška služba general-majorja Friderika Širca. Naselil se je v Žalcu, na družinski posesti, ki sta jo v solastništvu upravljala z bratom Josipom.

V svojem sedemdesetem letu se je poročil z Olgo Potočnik, vdovo Bergmann. Po poroki se je umaknil na ženino posest na Ptuju in se vrnil med Žalčane šele leta 1935.

S kmetijstvom se je ukvarjal le bežno, večino časa se je predajal glasbi. Tesne prijateljske stike je gojil s takratnimi vidnimi soustvarjalci slovenskega glasbenega sveta: Slavkom Ostercem, Emilom Adamičem, Antonom Lajovcem, Ludvikom Zepičem, Cirilom Pregljem in drugimi. Leta druge svetovne vojne je preživel v Žalcu. Po vojni si je prizadeval, da bi ohranil vsaj del svoje in ženine posesti, ki ju je ogrozila agrarna reforma. Uspelo mu je le v majhni meri.

Umrl je 15. decembra 1948 na zagrebški polikliniki. Pokopan je v Žalcu.

Brössler:
Portret Friderika Širca,
1916, olje, 45x36 cm

Iz zgodovinskega spomina

Risto Savin se je že leta 1895 odločil, da bo svoje prvo glasbenogledališko delo napisal na osnovi ene od pesnitev Antona Aškerca, ki ga je zelo občudoval. Takrat je med drugim pisal svojemu bratu Josipu tudi to: „Glede besedila za kratko opero bi bilo prav dobro, da bi se naslonil na Aškerca“ (prevod iz nemščine op.p.). Res je tri leta pozneje, leta 1898, to svojo idejo uresničil z dramatskim prizorom *Poslednja straža*, za katerega mu je libreto po istoimenski Aškerčevi baladi v nemščini priredil Richard Batka. Dr. Richard Batka (1868, Praga 1922, Dunaj) je bil znan avstrijski glasbeni znanstvenik, kritik in libretist češkega porekla, profesor za operno zgodovino na dunajskem konservatoriju od leta 1909 do 1914 in sodelavec ter soustanovitelj različnih glasbenih revij. Med drugim je napisal tudi knjigi „Aus der Opernwelt: Prager Kritiken und Skizzen“ (Iz opernega sveta: Praške kritike in skice) in „Allgemeine Geschichte der Musik“ (Splošna zgodovina glasbe).

Prva izvedba *Poslednje straže* je bila 19. marca 1906 v „Hrvatskem zemaljskem kazalištu“ v Zagrebu v prevodu Ferda Milerja in pod vodstvom dirigenta Nikole Falleja ter režiserjev Andrije Fijana in Václava Antona. Peli so Nikola Zec (berač), Lav Vodvařka (korporal), Zvonimir Jeretin (Tona), Ernesto vitez Cammarota (Peter), Marija pl. Weingartner (mati) in Draga Štern (Marica).

Druga izvedba je bila 19. decembra 1907 s ponovitvijo 29. decembra 1907 v okviru Dramatičnega društva v Ljubljani. Dirigent je bil Hilarion Benišek, režiser Julian Kratochvill, izvajalci pa Stanislav Jastrzebski (Peter), Roza Peršl (mati), Rezika Thaler (Marica), Cecil Vašiček (Berač), Marian Kondracki (Tona) in Rudolf Bukšek (korporal). Dragotin Cvetko je v svoji knjigi o skladatelju napisal tudi nekaj odmevov v hrvaških časopisih, med drugim, da „*nepodpisano poročilo v Agramer Zeitung ugotavlja, da je izbira dela okusu publike kar najbolj ustregla, da je snov Poslednje straže slovanska, da je skladatelj Slovenec in da je tako delo moglo računati na simpatično zanimanje zagrebških glasbenih krogov.*“

Prvo slovensko izvedbo *POSLEDNJE STRAŽE*, ki je bila uprizorjena skupaj z opero *Božično drevo* Vladimirja Ivanoviča Rebikova, so najavili v „Slovenskem narodu“ 18. 12. 1907: „*Snov je iz balade znana, glede kompozicije je omeniti, da je pisana v najresnejšem modernem opernem stilu ter da se delo odlikuje po izredno bogati instrumentaciji.*“

Po premieri pa je R. R. 20. 12. 1907 napisal: „*Včeraj so uprizorili na ljubljanskem odru dvoje enodejank. Prvo je zložil Risto Savin, znani skladatelj in sotrudnik „Novih akordov“, drugo ruski komponist Vladimir Ivanovič Rebikov. Libreta obeh sta si zelo slična. V prvi zmrzne na straži siromak-vojak, ko vidi še v zadnjem hipu v predsmrtnih sanjah*

izpolnjene svoje želje in cilje domovje in ljubico, a v drugi zmrzne istotako na božični večer siromašno dekle, ki užije še v predsmrtnem snu svojo bogvekdaj zamišljeno srečo; sredi bogatih ljudi, okoli bogato okrašenega božičnega drevesca, se raduje, čudovito lep in čudovito zaljubljen plemič boža njena lica, mrtva in ljubeča mati pride in jo odvede s seboj tja med trume angelov v nebeško kraljestvo. Prijeten in domač je bil dramatiški prizor Rista Savina. Bogat na moderni inštrumentaciji in poln prijaznih melodij je našel mahoma pot do src vseh poslušalcev. Komaj orkester je bil mestoma preglasen, pihala so bila ponekod neprimerna, pevci so tuintam komaj prišli sredi njih do veljave, sicer se je vršilo vse v najboljšem redu. Igralci so bili dobri in hvalimo zato vse po vrsti. Mariana Kondrackega, Thalerjevo, Bukšeka, Peršlovo in zlasti tenorista Jastrzebskega in basista Vašička. Prizor se je končal od strani občinstva z velikim navdušenjem in aplavzom, ki je vedno na novo pozdravljal in hvalil navzočega skladatelja.“

Tudi po drugi predstavi so 30. 12. 1907 napisali lepo pohvalo:

„Včerajšnja repriza Poslednje straže in Božičnega drevesa je dobro uspela. Vprizoritev je bila harmoničnejša od prvič.“

V „Ljubljanskem zvonu“ iz leta 1908 pa je Dr. Fr. Zbašnik primerjal obe predstavi: „Večer 19. decembra nam je prinesel kar dve glasbeni noviteti, obe slovanskega izvora, in sicer: „Poslednjo stražo“, po Anton Aškerčevi baladi spisal Rihard Batka, uglasbil Risto Savin, ter „Božično drevo“ (Jolka), glasbeno psihološko dramo v enem dejanju (4 slikah), spisal Sergij Ivanovič Rebikov. V teh dveh delih sta se slovenski in ruski duh srečala. Vsebina obeh si je namreč zelo podobna [...] Godba v obeh delih je moderna. Slovenski skladatelj ljubi bolj krepke poudarke, vsled tega je njegova godba občinstvu tudi bolj umevna, godba ruskega skladatelja je vseskozi intimna, le veččakom umevna.“

(Zbral in priredil Henrik Neubauer)

O SAVINOVEM OPERNEM PRVENCU

Poslednja straža že vsebuje osnovne nove romantične prijeme v gradnji, bogato zvočnost, ki se marsikje preliva in po svoji zasnovi včasih spominja na Wagnerja ali R. Straussa, velik smisel za modulacijske menjave in harmonsko učinkovitost. V bistvu romantični stilni pogled skladatelja ni oviral, da bi ne bil v svojem izrazu modernejši [...] Tudi instrumentacija je v *Poslednji straži* boljša kot v prejšnjih Savinovih orkestralnih skladbah. Iz nje se že čuti začetek študija pri Knittlu in tudi izkustva, ki si jih je pridobil s poslušanjem modernih mojstrov, ob čemer pa si je v invenciji vendarle ohranil prosto pot. [...] Oblikovno dokaj zaključena in plastična *Poslednja straža* je med Savinovimi odrskimi ustvaritvami uspel poskus in napredek v skladateljski rasti. (Iz knjige „Risto Savin“ Dragotina Cvetka, DZS, Ljubljana 1949)

Poslednja straža.

Po tlaku stopa strog in merk,
Vini mu lije z brade, z lirk.
Iz svetlih dolj pa dvorán,
Odmeva góblbe tam glasn.
Glavár posadke, general,
Melčanom daje píe in last.
Šampanjec péni se, kipi,
Sto parov v plesu se vrti.
Hej, lep je tudi znanj ples!
Divjá od zemlje do nebes.
Plesálka burja je gospá
Iz z snegom pláče in divjá,
No on sred méščev, vetróv
Paláčo stráži krog voglów.
Poslednja stráža je nocój —
Odpust shóbl že jutri svoj!
Čim bolj pred jutrom gíne noč,
Tem jačja je viharjev moč.
Mráz bríje do mozdg, kótlj,
Po álah kri se tedens.
In on po stráži gor in dol
Koraka zmórel že na pol,

A vročn bje mu sréd,
Vse misli mu na jug leté;
Na jug, v domači solatni kraj,
Kjer síme, mráz ni zolaj.
Iz jutri pojde že domóv,
Povrne se pod ružjni krov!
Naj vltra, sneg razsájata,
Okrog paláče rájata!
Kaj mar mu zmetov, snegá!
On že je tam . . . domá, domá.
Pol óknom spet nocój stojj,
Nevesti svojj aré v očí,
Tá južna noč, prelestna té,
Raskóšen vetrít le páhljá . . .
»In ko zasíje bell dná,
Privedem vrátov tí pred stan . . .
Daní se . . . Čuj veselja hrust.
Poskočne góblbe íntal tam!
A to v paláci ples ímni,
Pred vrati pa vojak stojj.
Oh puško v ziménu opit
Stoji na stráži mrtov, ted,

A. Aškerc.

Novi uprizoritvi ob 150-letnici skladateljevega rojstva na pot

Lepota dela svet varen

F. M. Dostojevski

Dejanja in stvaritve posameznika - iz preteklosti in sedanjosti - vedno vplivajo na okolje in sodobnike. Tako se tke nit življenja in daje možnosti ter obveze za nova dejanja in nove stvaritve.

Če gledamo na življenje, na svoje delo in bivanje s tega vidika, potem vidimo in čutimo tudi smisel bivanja.

Zadovoljen in vesel sem, da v Žalcu z vsem spoštovanjem in resnostjo praznujemo obletnici rojstva in smrti našega velikega rojaka Friderika Širca - Rista Savina.

Ob tem želim izraziti vso naklonjenost in zahvalo županu Lojzetu Posedelu in njegovim sodelavcem, Zavodu za kulturo šport in turizem, kot tudi vsem dragim sodelavcem, ki v projektih, s katerimi hočemo ponovno obudili in ovrednotili delo Rista Savina, vneto sodelujejo.

Slovenci se moramo nujno bolj zavedati svojih velikih mož in žena, jih ceniti in to tudi pokazati pred domačo in tujo javnostjo.

Z velikim zadovoljstvom ugotavljam, da to v Žalcu zmoremo, kar pomeni, da se svojega prispevka lastni državi in kulturi zavedamo. Ob tem vemo tudi, da je to življenjsko pomembno za naš obstoj, kajti vse se se začenja v duhu, duši in se potem odrazi v stvarnosti.

Kaj nam ob vsej minljivosti ostane, če ne dela, ki plemenitijo posameznika in s tem vso skupnost?

Ideja o Savinovih dnevih se je rodila že pred leti in je v prireditvah njemu v čast in nam v darilo, živela.

V tem projektu sodelujemo domači, »žalski« umetniki ter zbor in orkester, ki ju poznamo že iz uspešno izvedenih operet v zadnjih nekaj letih.

Za to priložnost je bila napisana in notografirana tudi nova partitura za manjši orkester, ki bo omogočala ponovne uprizoritve v manjših krajih. S tem se pričinja tudi progresivna izdaja Savinovih del v domeni Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec.

Pri snovanju vsebin ob jubileju sem imel vedno v mislih praktični vidik našega namena. Tako tudi simpozij, ki ga želimo pripraviti, ne bo le znanstveno ovrednotenje njegovega dela na vseh področjih Savinovega glasbenega ustvarjanja, ampak bo ob notnih izdajah izšla tudi knjiga z vsebinami simpozija, ki bo izvajalcem njegove glasbe olajšala ali sploh omogočala njihovo delo.

Savin, general in skladatelj, ki daje našemu kraju prav poseben pečat, je bil glasbeno in tudi sicer zelo izobražen gospod, njegova glasba je za izvajanje zahtevna in prav zato nam je lahko v čast, da to v Žalcu zmoremo in hočemo.

Sam imam kot glasbenik in njegov someščan prav posebno spoštljiv in

ljubeč odnos do njegove osebnosti in dela. Prav tako sem imel kot najstnik priliko spoznati njegov dom in gospo Olgo Širca Savin. V veliko veselje in pomoč nam je ponovno sodelovanje z režiserjem predstave, kolegom in prijateljem dr. Henrikom Neubauerjem. Srečen sem, da smem dirigirati Poslednjo stražo in vsem poslušalcem želim, da to čutenje v predstavi delijo z mano in vsemi ustvarjalci opere, ki se jim iz srca zahvaljujem za njihovo delo in predanost.

Franc Rizmal

O dirigentu

Franc Rizmal se je z glasbeno muzo na preprost, a srčen način najprej srečal v domači gostilni. Po Srednji glasbeni šoli v Ljubljani je diplomiral na koncertnem oddelku za violino na Dunajski visoki šoli za glasbo. Izpopolnjeval se je v Moskvi, Salzburgu in Eisenstadtu ter leta 1983 diplomiral še iz dirigiranja na Visoki šoli za glasbo v Grazu. Svoje znanje je izpopolnjeval v Salzburgu, Berlinu, Luganu in Murzzuschlagu. Kot violinist solist in dirigent je imel vrsto nastopov in snemanj doma in v tujini z različnimi orkestri in zasedbami: Slovenska filharmonija, Simfonični orkester Radia Slovenija, Komorni orkester Radia Slovenija, Taiwanski komorni orkester, Wiener Akademie, Aula Classica ... Po septembru leta 2000 je bil nekaj let umetniški vodja in dirigent Orkestra Slovenske policije, sedaj pa je profesor komorne igre na Srednji glasbeni in baletni šoli v Ljubljani. Leta 1996 ga je Ministrstvo za obrambo imenovalo za umetniškega vodjo in dirigenta v orkestru Slovenske vojske z nalogo, da zasnuje,

postavi in oblikuje ter pomaga izpeljati nastanek novega orkestra v Republiki Sloveniji, prvega Orkestra Slovenske vojske v samostojni državi.

Pod njegovim vodstvom je bil orkester v nekaj letih koncertnega nastopanja doma in v tujini deležen navdušenega sprejema publike, vrhunskih kritik in odlične prepoznavnosti doma in na tujem.

Posebno vrednost njegovemu ustvarjanju daje stalna vpetost v kulturni utrip domačega kraja. Trenutno je umetniški vodja projektov ob 150-letnici rojstva Rista Savina, dirigent opere Poslednja straža, sicer pa je bil tudi dirigent v operetah Melodije srca, Hmeljska princesa in Planinska roža, violinist v različnih instrumentalnih sestavih in mentor mladih glasbenikov SGBŠ Ljubljana.

Spomini na skladatelja

Friderika Širca žal nisem osebno poznal, spoznal sem ga šele prek njegovih glasbenogledaliških skladb.

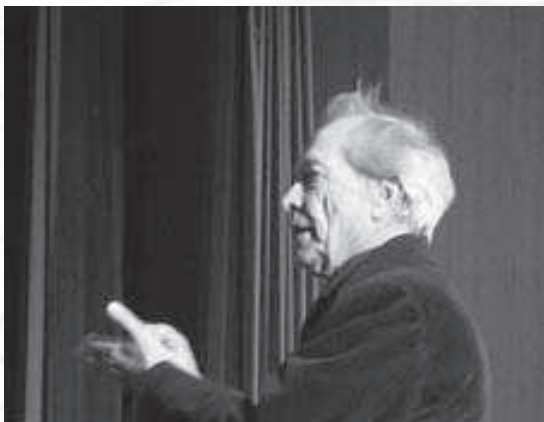
Enajst let po njegovi smrti so mi v mariborskem gledališču marca 1959 zaupali krstno izvedbo njegovega baleta Čajna punčka, ki ga je skladatelj napisal že davnega leta 1922. Ob 100-letnici njegovega rojstva sem se tako prvič srečal z eno njegovih skladb in ob tem dogodku, ki je izzvenel v splošno zadovoljstvo sodelujočih - občinstva in kritikov - sem se seznanil tudi z njegovo ljubeznivo soprogo. Poznanstvo sem izkoristil, da sem nekaj let po tem tu v Žalcu lahko brskal po skladateljevi zapuščini in njegovi korespondenci, in sicer z njegovim velikim glasbenim prijateljem Slavkom Ostercem.

Drugič sem se srečaval s skladateljem ob popisu njegovih oper in baletov za svoj operni in baletni vodnik po delih slovenskih skladateljev in si takrat nisem mogel misliti, da bom imel čast, da ob 150-letnici njegovega rojstva današnjemu občinstvu predstavim njegov dramatični prizor Poslednja straža. To je pravzaprav kratka opera, ki je bila izvedena pri nas le v Ljubljani in to dvakrat pred stvema letoma. (Povsem prva izvedba je bila dobro poldrugo leto prej v Hrvaškem zemaljskem kazališču v Zagrebu.) O prvi izvedbi v Ljubljani 19. in 29. 12. 1907 vemo, da so gledalci in kritiki navdušeno sprejeli skladateljevo delo in pevske izvajalce. Nekaj takratnih odobravajočih kritik predstavljamo tudi v tem listu.

Z naslonitvijo na balado Antona Aškercarja sta si skladatelj in njegov libretist Richard Batka zamislila preplet resnične zgodbe z blodnjami-prividi nesrečnega vojaka. Na ta način sta ustvarjalcem predstave pri iskanju scenskih rešitev zadala kar nekaj ugank. S scenografom gospodom Božidarjem Daretom Zavškom sva poskušala najti čim boljše rešitev zanje. Seveda glede na oder, ki nama je na razpolago.

Zdaj smo vsi, ki nam je bila zaupana druga slovenska izvedba, v pričakovanju. Radi bi s svojim delom ob ponovnem odkrivanju in udejanjanju Poslednje straže pokazali glasbeno in odrsko vrednost skladateljevega kamenčka v mozaiku njegovih številnih skladb in na dostojen način počastili njegov spomin.

Henrik Neubauer

O režiserju

Henrik Neubauer je bil po solistični karieri vodja ljubljanskega Baleta, direktor in umetniški vodja Festivala Ljubljana in mariborske Opere in baleta. Predaval je kot redni profesor na AG v Ljubljani, na mednarodnih seminarjih v Avstriji, na Finskem, Hrvaškem, Madžarskem, v ZDA, Nemčiji, Franciji, Bosni in Hercegovini ter bil leta 2001 in 2005 gostujoči profesor na Hochschule für Schauspielkunst v Berlinu. Na oder je kot režiser in koreograf postavil več kot 35 oper in operet ter 80 baletov. Je častni član številnih mednarodnih organizacij, v katerih je deloval, dobitnik umetniških nagrad in Nagrade mesta Ljubljana. Od leta 2002 je predsednik Slovenskega komornega glasbenega gledališča. Znan je tudi kot pisec številnih knjig, razprav in priročnikov operno-baletnega področja, med drugim je lani napisal knjigo „Opereta v Sloveniji, zgodovinski pregled“.

V Žalcu se v kratkem času z njim kot režiserjem srečujemo že drugič: pred dvema letoma je režiral opereto Janka Gregorca Melodije srca, tokrat je naš cenjeni sodelavec in glavni “motor” projekta Savinove operne enodejanke *Poslednja straža*.

Dopolnitev ustvarjalnosti

Že pred leti, ko smo načrtovali izvedbo operete Hmeljska princesa, sem bil mnenja, da je v takšen zbor potrebno vključiti pevce širšega območja. Tako so v projektu sodelovali pevci in pevke, ki sicer prepevajo v zborih v Žalcu, Gotovljah, Šempetru, Polzeli, Preboldu ... Tedenske vaje in nastopi z matičnim zborom so del nekakšnega vsakdanjika, takšen projekt pa je prava dopolnitev družabnega življenja in ustvarjalnosti. Peti na odru s profesionalnimi pevci, igralci in orkestrom je pravo doživetje, zato je uspel tudi projekt Melodije srca in tako je prisotna prava energija tudi za opero domačega skladatelja Rista Savina. Žalcu res uspeva ustvarjati in držati tradicijo uprizorjanja slovenskih operet, tokrat pa tudi prve opere. Če bo posluh za tovrstne uprizoritve ostal, se bo tradicija ohranila. Žalec z različnimi projekti in festivali postaja pravi center slovenske kulture, kar je zasluga tudi občine, ki tovrstne projekte podpira.

Matjaž Kač

O zborovodju

Matjaž Kač je po poklicu sicer gradbinec, a njegovo srce že od otroških let pripada glasbi. Izhaja iz pevske družine, sam je začel peti že v osnovni šoli, obiskoval je nižjo glasbeno šolo v Žalcu, dve študijski leti pa stalni zborovodski seminar v Celju pri prof. Vidu Marcenu, kjer se je podrobneje seznanil z zborovodstvom, tehnikami dirigiranja ... Kot zborovodja se je prvič preizkusil v Moškem pevskem zboru Šempeter, pridobil pomembne izkušnje v MoPZ Prebold, ki ga je vodil skoraj 15 let, in v Savinjskem komornem zboru, ki ga je ustanovil pred desetimi leti. Vodil je še osem drugih moških in mešanih zborov, doslej že dvakrat tudi začasni operetni pevski zbor in dva vokalna sestava. Vsi so pod njegovim strokovnim in umetniškim delom dosegali vidne uspehe v svojem in širšem okolju. Posebno zgodbo pomeni vokalna skupina Cantemus, katere umetniški in idejni vodja je in je od ustanovitve leta 2000 do danes dosegla vidne uspehe s sodelovanjem na republiških srečanjih malih vokalnih skupin, od leta 2003 pa z ustanovitvijo lastnega festivala Sredi zvezd, na katerem je po drugem in tretjem mestu nazadnje posegla po zmagi: po oceni strokovne kritike in volji občinstva.

Naslovna stran knjižice z libretom Poslednje straže (v nemščini), tiskane v Pragi 1905

Friderik Širca - Risto Savin
Richard Batka

POSLEDNJA STRAŽA
Dramatičen prizor, op. 15
1898

UVOD

Ljudstvo (kmetje) (*deloma v skupinah, deloma posamezno*):

Glej ta okna v luči jasni,
čuj veselje v pesmi glasni,
ej, na ples gre s parom par,
k slavju veli deželni glavar!
Uro za uro s sanmi in vozovi
prihajajo k njemu častilci njegovi,
prihaja prijateljev družba izbrana,
ki se je k njemu na dolgo pot podala zarana.
Deželni glavar povabil je vse na slovesnost to,
zdaj že gost zadnji prispel je,
trdnjave naše polkovnik je to!
Gost to je zadnji. Zdaj vrata zapró.
Brezskrbno je življenje njih,
ne dahne vanje bede dih.
V samem razkošju jim teče čas.
Kdo na bedne pomisli nas!

Prvi možakar: Prijatelji, odidite!

Drugi možakar: Mar naših muk ne vidite!

Prvi možakar: Hu hu! Ta mraz gre do kosti!

Drugi možakar: Hitro stopiva do peči!

Prva žena: Še morje čaka me težav.

Druga žena: Moj sosed je strašansko klepetav.

Prva žena: Pospravljati še moram jaz!

Drugi možakar: Za karte bil bi pravi čas!

Prvo dekle: Še rada pletla bi nocoj!

Drugo dekle: A mene čaka ljubček moj!

Mlad fant: Grem k ljubi v vas!

Starec: A spat zdaj grem jaz! (*Počasi se razpršijo v hiše in ulice.*)

(*Oder je prazen. Le stražar pred vrati palače hodi z enakomernimi koraki gor in dol. Korporal pride s Petrom iz stranske ulice levo. Peter prikoraka do Tone. Korporal stoji nasproti.*)

Korporal: Peter, ves bled si v lice, kakšna žalost te mori?

Peter: O nič! Res nič mi ni!

Korporal (*ga potrepnja po rami*): Torej vse dobro! Bravo! Res si vztrajen!

Kot vem vseskoz bil dober si vojak!

Na stražo zadnjo te vodi korak!

Še cesarici služil si zvestó.

A jutri doma ti spet bo lepo!

Peter: Vse postorim! Skrb naj vas ne bo! (*Menjava.*)

Korporal (*ob povratku*): Si videl Petra?

Tona: Da, ves je zmedén! (*šepetaje*): Že dolgo dekle se več ne oglašá mu. In on, on še ne sluti, da danes, da prav danes se mož!

Korporal (*šepetaje*): Nesreča! O ti siromak! Kdo to pravi?

Tona: Moj nečak Ciril mi je to povedal. (*Odideta.*)

(*Peter hodi gor in dol in se občasno razmišljujoč ustavlja.*)

Peter: Zadnja straža je to!

V domače že jutri vrnem se krilo!

O, ljubi dom, kako v tujini si sladák!

O, dragi dom! Na veke boš ti mi drag!

O, Mariša! Trpljenje zdaj prešlo je!

V ljubezni srečnih src bo bilo dvoje! (*Veter.*)

Hu hu! Ta mraz! Joj, kak leté kosmiči!

Na oknih tam sneg se že kopicí! (*Mirno.*)

O, naj sneži! Moj dom več daleč ni.

(*Sname puško „na gotovs“ in zakliče*)

Stoj, kdo tu? (*Berač se približa.*)

Berač (*se ustavi*): Gospod vojak! Ah, glad me mori!

Do tu sem šel, naprej več moč mi ni!

V grad le pustite me, da jesti kaj dobim! Saj imate srcé! (*Hoče proti vratom.*)

Peter: Nazaj! Proč! Ti velim! Postave tako strogo velé!

Berač (*se ustavi*): O milost, moj vojak, saj še umrem!

Peter (*zase*): Ne, ne! Ne morem nič! Dolžnost srce mi veže! (*Glasno.*)

A vendar stoj! Kruh vzemi moj, da malo ti glad poleže. (*Mu vtakne v žep kos kruha.*)

Berač: O, hvala! Nikdar ne bo ti žal, da si potešil me starca! (S spremenjenim glasom.) Težko v tujini mrzli srce čaka zadnjega udarca!

Lahko tebi, ker si čvrst in mlad!

Peter (*nenadoma zmedeno pokíma z glavo*): O Bog!

Berač: Kaj je?

Peter (*krčevito*): Proč od tod!

Berač (*korak bliže*): Zakaj?

Peter (*nameri puško, a roke mu odpovedo*): Naprej!

Berač: Prav, že prav je. Ostani zdrav! (*Odíde.*)

Peter (*po kratkem premoru*): Kaj kakor mraz zdaj je obšlo vse ude moje?

Ustrašil sem se! Kaj me plaši! Zdaj prešlo je! (*Nadaljuje s svojo hojo, spočetka tiha, potem močnejša glasba z gradu. Nato posluša zvoke, prihajajoče iz plesne dvorane. Posluša plesno glasbo.*)

Tu pleše, raduje bogati se rod,

leskeče se vse od zlata, zlata in srebra!

Pri nas domá, domá naše cerkve je god!

Z njo raduje se srenja vsa!

Pod lipo košato godi se to!

Poslednjič sem z ljubo plesal pod njo!

Ah, da! Sem zadnjikrat z njo!

PRVA SLIKA (*Tu se spremeni plesni motiv v ljudski napev pridruženih zvokov.*)

Hkrati se dvigne ozadje in skozi tančico ugledamo prvo sliko, ki se prikaže Petru.)

Peter: Jaz vidim, jaz slišim govorjenje,
domače življenje, veselo vrvenje!

Že pesmi domače ori glas,
že srečna mi ljubica zre v obraz.

Že pesmi domače ori glas,
že srečna mi ljubica zre v obraz!

In Martin nerodni, ki nič prida ni,
odpelje mi ljubo izpred oči!

In vse to mar njej nič ni

in raja z njim kakor nor deklič! Mariša! *(SLIKA IZGINE. Veter.)*

Peter: Prav, da vse je sen! A vendar tuj kot strah daljav! *(Peter patroljira dalje.
Ko pride do konca svojega okoliša, spet stoji berač pred njim.)*

Berač (očetovsko): Ej, sinko, ti zaspal si! O nič ne boj se! Nikogar ni!
In polnočni zdaj je čas!

Vsakdo sovraži zimski mraz! Samo smrti zima ne plaši! *(Se zdrzne in se odvrne.)*

Peter *(patroljira v snežnem viharju gor in dol):* Hu! Ta zimski mraz!
(Popeva si vojaško pesmico, da bi ostal buden.)

Na vojsko boben kliče, zdravstvuj, mi rodna vas!

Skočimo na konjiče, naj nas neso čez griče, skoz zime divji mraz! *(Besede
pesmice mu spet priključijo domovino v spomin.)*

DRUGA SLIKA *(Vzpetina s cvetočim grmom španskega bezga, pod njim
neobdelana klop. Širok razgled v deželo. V dolini domača vas. Na klopi Peter in
Marica.)*

Peter: Ko cesar mi listič je bel poslal,
slovo je od mene solzna jemala!

Poljub njen bil vroč je in trepetav.

Okrog pomlad se je smejala!

Bogastvo, sreča vsepovsod!

Smeje sonce, rože cveteče, le vsem pomlad ne da svojih dobrot
in solze naju srečo grenijo!

Zadnji poljub in še zadnji objem!

Tiha obljuba še, sveta prisega.

O čas, ki nikdar ne pozabi moje srcé ga! *(SLIKA IZGINE.)*

Peter: Kaj sni me morijo? Nič več spanja!

Vsi udje mi dreenijo! Bog, daj mi moč!

Tu je bolj mirno! *(Stopi v stražarnico.)*

Berač (zase): Tu se spočij in sanjaj!

Peter: Ah, moj domači krov!

TRETJA SLIKA *(Kmečka, preprosta, a snažna soba.)*

Berač: Peter, poglej to staro tam,
ki sobo ureja ti skrbno.

Okna polna cvetja so vsa.

Posteljo zdaj ti še rahlja!

In, oh, tik nje kot luč nebá,

mladenka zala se smehlja.

Obema v večer hite oči,

da dver se odpre, srce drhti,

ko matere ugledaš lice ljubo.

Poklekneš od sreče na tla pred njo!
In srečno, tvoje dekle poklekne s teboj,
dá blagoslov da vama svoj!

Mati: Nebo naj spolni vaju želje,
vse, kar vama prinaša veselje!
Srečo v ljubezni, nikdar bolezn!

Veselje delimo, bol preženimo!
Naj bi nam dobro vsem se godilo,
naj bi nebo na vas srečo rosilo!

Marica, Mati, Peter, Berač: Naj bi nam dobro vsem se godilo!
Naj bi nebo na vas srečo rosilo!

Marica: Peter!

Peter: Mariša!

Marica, Peter: Zdaj si moja, večno moja!

Ah, kako srca drhte od opoja!

Marica: Srečna so zdaj!

Peter: O, sreča, o, raj!

Marica: Srca obroči, sreča neznana!

Peter: Nič nas ne loči! Bol je prestana!

Marica, Peter: Naj le viharji zunaj hrumijo,
nad najinim domom zvezde bedijo!

Naj le viharji zunaj hrumijo,
nad najinim domom zvezde bedijo!

Naj le viharji zunaj hrumijo,

v naročje moje ne pridrvijo!

Dom sreče moje srce je tvoje!

Marica: Tvoja jaz in ti moj!

Peter: Na veke tvoj!

Marica, Peter: Proč hrepenenje, o rádostni čas!

Izpolnjena želja pozdravlja nas!

Proč hrepenenje, o rádostni čas!

O, srečni čas!

O, glej, nebeški gospodar

snežnega cvetja siplje nam v dar! (*SLIKA IZGINE.*)

Nek glas (tenor) (*najbrž znotraj*): Silna dvorana je s hrupom nastlana;
vince iskri se, vse veseli se!

Gostje: Kaj nam mar zimski mraz,
saj sréca čaka nas!

Tralala la la tralala la la la tralala la lala. (*Prihajajo iz palače.*)

Prvi gost (*pride ven*): Hej, to sneži! Prav!

Drugi gost: Mraz?

Prvi gost: Res mraz!

Tretji gost (mlado dekcle): Hopla!

Drugi gost: Kaj je?

Prvi gost: Nekdo leži!

Drugi gost: Poglej!

Prvi gost: Ah, stražnik!

Drugi gost (*govorjeno*): Siromak je zmrznil!

Za sodelovanje se zahvaljujemo Slovenskemu komornemu glasbenemu gledališču, ki nam je omogočilo izposojlo kostumov SNG Opere in baleta Ljubljana. Tudi vodstvu te ustanove naša iskrena zahvala.

Prav tako se zahvaljujemo ravnatelju Tomažu Buhu, da nam je omogočil del priprav v Srednji glasbeni in baletni šoli v Ljubljani, ter Glasbeni šoli Risto Savin Žalec za sodelovanje.

Urednica
Lidija Koceli

Lektorica
Lidija Koceli

Slikovni material
Arhiv ZKŠT Žalec in
Medobčinske splošne knjižnice Žalec

Fotografije
Veni Ferant
Fotografija dirigenta
Tihomir Pinter

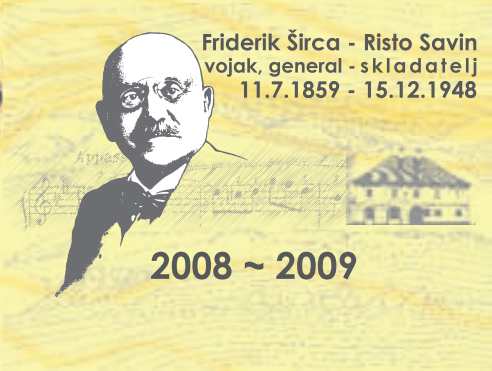
Ilustracija in oblikovanje gledališkega lista
Božidar Dare Zavšek

Izdajatelj
ZKŠT Žalec,
zanj Majda Potočnik

Tisk
Eurograf, d. d.

Naklada
500 izvodov

Friderik Širca - Risto Savin
vojak, general - skladatelj
11.7.1859 - 15.12.1948

2008 ~ 2009